

ความฉลาดรู้ด้านดิจิทัล

DIGITAL LITERACY

นายแพทย์ทวีศักดิ์ ลีรัตน์เรขา ... จิตแพทย์เด็กและวัยรุ่น

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ การสื่อสาร และระบบการศึกษาอย่างกว้างขวาง เด็กและเยาวชนในปัจจุบันเติบโตท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับอินเทอร์เน็ต สมาร์ทโฟน ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) และสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ “ความฉลาดรู้ด้านดิจิทัล” (Digital Literacy) กลายเป็นความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การเรียนรู้ และการทำงานในอนาคต องค์ระหว่างประเทศ เช่น UNESCO และ UNICEF ให้ความสำคัญกับความฉลาดรู้ด้านดิจิทัล ในฐานะทักษะสำคัญของพลเมืองโลกยุคใหม่ โดยมองว่าเด็กจำเป็นต้องมีความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน ใช้ และสร้างสื่อดิจิทัลอย่างปลอดภัย มีจริยธรรม และมีวิจารณญาณ

สำหรับประเทศไทย การพัฒนาความฉลาดรู้ด้านดิจิทัลของเด็กมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเด็กไทยเข้าถึงอินเทอร์เน็ตตั้งแต่อายุยังน้อย ขณะเดียวกันก็เผชิญกับความเสี่ยงด้านข่าวปลอม การกลั่นแกล้งทางออนไลน์ การเสพติดสื่อ และการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล ดังนั้น การส่งเสริมความฉลาดรู้ด้านดิจิทัล จึงไม่ใช่เพียงการสอนทักษะเทคโนโลยี แต่เป็นการพัฒนา “พลเมืองดิจิทัล” (digital citizenship) ที่สามารถใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และรับผิดชอบ

ความหมาย

“ความฉลาดรู้ด้านดิจิทัล” (Digital Literacy) หมายถึง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดภัย มีวิจารณญาณ และมีจริยธรรม ครอบคลุมทั้งการเข้าถึงข้อมูล การประเมินความน่าเชื่อถือ การสื่อสาร การสร้างสรรค์เนื้อหา และการปกป้องตนเองในโลกออนไลน์

UNICEF อธิบายว่า “ความฉลาดรู้ด้านดิจิทัล” (Digital Literacy) ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ความรู้ทางเทคนิคในการใช้คอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตเท่านั้น แต่หมายถึง “ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ” ที่ช่วยให้เด็ก ๆ ปลอดภัยและมีศักยภาพในโลกดิจิทัลที่กำลังเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ สิ่งประกอบขึ้นเป็นความฉลาดรู้ จะแตกต่างกันไปตามอายุของเด็ก วัฒนธรรมท้องถิ่น และบริบท

UNESCO ใช้แนวคิด “การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ” (Media and Information Literacy; MIL) ซึ่งเน้นการคิดเชิงวิพากษ์ การรู้เท่าทันสื่อ และนวัตกรรมดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญญาประดิษฐ์ และการรับมือกับการแพร่กระจายของข้อมูลที่ผิดพลาด ข้อมูลเท็จ และคำพูดที่สร้างความเกลียดชัง ในยุคดิจิทัล

องค์ประกอบ

นักวิชาการและองค์กรระหว่างประเทศได้เสนองค์ประกอบของ digital literacy ที่หลากหลาย แต่โดยสรุปสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. การเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Access and Use)

เด็กควรสามารถใช้คอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ต และแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อการเรียนรู้และการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม

2. การรู้เท่าทันข้อมูลและสื่อ (Information and Media Literacy)

เป็นความสามารถในการค้นหา วิเคราะห์ และประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยเฉพาะในยุคที่ข่าวปลอม (fake news) และข้อมูลบิดเบือนแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว

3. การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking)

เด็กต้องสามารถตั้งคำถาม วิเคราะห์เหตุผล และประเมินผลกระทบของข้อมูลหรือเนื้อหาดิจิทัลได้อย่างรอบคอบ

4. ความปลอดภัยทางดิจิทัล (Digital Safety)

ครอบคลุมการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล การป้องกันภัยไซเบอร์ การรับมือกับการกลั่นแกล้งออนไลน์ และการใช้สื่ออย่างปลอดภัย

5. การสร้างสรรค์เนื้อหาดิจิทัล (Digital Content Creation)

เด็กควรสามารถสร้างสื่อดิจิทัลผ่านเครื่องมือที่หลากหลาย เช่น วิดีโอ อินโฟกราฟิก หรือเนื้อหาออนไลน์ เพื่อการเรียนรู้และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์

6. จริยธรรมและความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship)

การมีจริยธรรม เคารพสิทธิผู้อื่น การใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ และการมีมารยาทในการสื่อสารออนไลน์ เป็นองค์ประกอบสำคัญของพลเมืองดิจิทัลในศตวรรษที่ 21

ความสำคัญ

ความสำคัญของ Digital Literacy สำหรับเด็กไทย มีดังนี้

1. การเตรียมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

Digital literacy เป็นหนึ่งในทักษะสำคัญของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ร่วมกับการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการแก้ปัญหา เด็กที่มีความฉลาดรู้ดิจิทัลจะสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและตลาดแรงงานในอนาคตได้ดีกว่า

2. การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

การเข้าถึงเทคโนโลยีและการมีทักษะดิจิทัลช่วยเปิดโอกาสให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา โดยเฉพาะหลังสถานการณ์ COVID-19 ที่การเรียนออนไลน์กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษา

3. การป้องกันความเสี่ยงในโลกออนไลน์

เด็กไทยจำนวนมากใช้อินเทอร์เน็ตโดยขาดทักษะในการประเมินความเสี่ยง ทำให้เสี่ยงต่อการถูกหลอกลวง การกลั่นแกล้งออนไลน์ และการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล การพัฒนา digital literacy จึงช่วยเสริมภูมิคุ้มกันทางดิจิทัลให้เด็ก

4. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้เด็กเข้าถึงองค์ความรู้จำนวนมาก หากมีทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เด็กจะสามารถพัฒนาศักยภาพได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สถานการณ์ของเด็กไทย

แม้ประเทศไทยมีการขยายโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงพบความท้าทายหลายประการ ได้แก่

- ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงอุปกรณ์และอินเทอร์เน็ต
- ความแตกต่างด้านทักษะดิจิทัลระหว่างเมืองและชนบท
- การขาดทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการรู้เท่าทันสื่อ
- การใช้เทคโนโลยีเพื่อความบันเทิงมากกว่าการเรียนรู้
- ปัญหาการเสพติดสื่อและผลกระทบต่อสุขภาพจิต

UNICEF ระบุว่า เด็กจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะดิจิทัลตั้งแต่วัยเรียน ไม่ใช่เพียงการใช้อุปกรณ์เป็น แต่ต้องสามารถเข้าใจผลกระทบของเทคโนโลยีต่อชีวิตและสังคมได้ด้วย

แนวทางการพัฒนา

แนวทางการพัฒนา Digital Literacy สำหรับเด็กไทย

1. การบูรณาการในหลักสูตรการศึกษา

โรงเรียนควรบูรณาการ digital literacy ในทุกกลุ่มสาระ ไม่ใช่เฉพาะวิชาคอมพิวเตอร์ โดยเน้นการคิดวิเคราะห์ การรู้เท่าทันสื่อ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างองค์ความรู้

2. การพัฒนาครู

ครูมีบทบาทสำคัญในการสร้างทักษะดิจิทัลแก่ผู้เรียน จึงควรได้รับการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยี การออกแบบการเรียนรู้ดิจิทัล และการใช้ AI อย่างเหมาะสม

3. การส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในครอบครัว

ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลและสร้างวินัยการใช้สื่อดิจิทัลของเด็ก รวมทั้งเป็นแบบอย่างในการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

4. การสร้างพลเมืองดิจิทัล

การพัฒนา digital literacy ควรมุ่งสร้าง “พลเมืองดิจิทัล” ที่มีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น และใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ต่อสังคม

5. การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่าน AI และเทคโนโลยีใหม่

ในยุคปัญญาประดิษฐ์ เด็กควรได้รับโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับ AI การใช้ข้อมูล และจริยธรรมทางเทคโนโลยี เพื่อเตรียมพร้อมต่อโลกอนาคต

ความท้าทายในอนาคต

แม้ digital literacy จะมีความสำคัญมากขึ้น แต่ยังมีประเด็นท้าทาย ได้แก่

- การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว
- ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล
- ปัญหาข่าวปลอมและข้อมูลบิดเบือน
- ผลกระทบด้านสุขภาพจิตจากสื่อออนไลน์
- การขาดนโยบายและมาตรฐานด้าน digital literacy ที่ชัดเจน

ดังนั้น ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนานโยบายด้านการศึกษาและดิจิทัลอย่างบูรณาการ เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กไทยในยุคดิจิทัล

บทสรุป

ความฉลาดรู้ด้านดิจิทัล (Digital literacy) เป็นความรู้และทักษะที่สำคัญสำหรับเด็กไทยในศตวรรษที่ 21 เพราะเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน และการดำรงชีวิตในโลกดิจิทัล

การพัฒนา digital literacy มิใช่เพียงการสอนให้เด็กใช้เทคโนโลยีได้ แต่ต้องส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ ความปลอดภัยทางดิจิทัล จริยธรรม และความเป็นพลเมืองดิจิทัลร่วมด้วย

ในบริบทของประเทศไทย การพัฒนา digital literacy จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และภาครัฐ เพื่อให้เด็กไทยสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ปลอดภัย และพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต

เอกสารอ้างอิง

Buckingham, D. (2015). Defining digital literacy: What do young people need to know about digital media? *Nordic Journal of Digital Literacy*, 10: 21–35.

Hobbs, R. (2017). *Create to learn: Introduction to digital literacy*. John Wiley & Sons.

Nascimbeni, F., & Vosloo, S. (2019). *Digital literacy for children: Exploring definitions and frameworks*. UNICEF Office of Global Insight and Policy.

Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? *Computers & Education*, 59(3): 1065–1078.

<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.04.016>

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). *21st-century readers: Developing literacy skills in a digital world*. OECD Publishing.

UNESCO. (2026). *Media and information literacy*. From <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy>

UNICEF. (2026). *Digital literacy for children: 10 things you need to know*. From <https://www.unicef.org>

UNICEF. (2026). *Digital education strategy 2025-2030*. From <https://www.unicef.org>

บทความทั้งหมดยินดีให้นำไป เผยแพร่เพื่อความรู้ได้ โดยกรุณาอ้างอิงแหล่งที่มา

ทวิศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. (2569). *ความฉลาดรู้ด้านดิจิทัล*. จาก <https://www.happyhomeclinic.com/a16-literacy-digital.html>

(บทความต้นฉบับ: มิถุนายน 2569)